

У поглављу о прошлости уметности као форме апсолутног духа истакнуто је да Хегел изричито тврди да је приказивање света као тоталитета уметношћу – немогуће. То, међутим, не значи да савремени уметнички правци неће моћи да изразе дух властитог доба. На који начин „помирити“ две наведене тезе? Једноставним објашњењем да, премда уметност у савременом добу више *нема* тоталитет света који би могла да прикаже на апсолутан начин, она тај свет може да прикаже управо у његовом садашњем облику: као не-тоталитет! Џејмсон даје занимљив предлог: „можда је једини начин да човек у једном распарчаном свету остане веран хегеловском духу систематизације у томе да буде намерно несистематичан. У том смислу Адорнова мисао је дубоко хегеловска, она обрађује своје мотиве у истински хегеловском духу, а тиме се суочава са својим главним формалним проблемом: како писати поглавља феноменологије кад више не постоји могућност целине?“. На пример, Ортега и Гасет даје пример према које је у савременој уметности при посматрању врта кроз прозор наглашено *окно*, а не *врт*. Управо је, наиме, потребно разумети савремени дух времена, да би се потом могло тематизовати на који начин уметност може да га изрази. Безброј уметничких форми, праваца, идеја и реализација савременог доба управо потврђују Хегелов став да се *можемо надати да ће се уметност у будућности све више развијати*. Савремена, „естетска“, уметност је заправо историјска реплика на хришћански, а касније историјски, тј. револуционарно-филозофски условљени крај уметности, која не компензује само модерно опредељивање живота и света, него и *есхатолошки губитак света* (Марквард, О., „Уметност као компензација свог краја“, стр. 336.), због чега увек стоји у односу према познатој Хегеловој тези. Чињеница да ниједна од савремених уметничких форми није у стању да *изрази тоталитет* такође потврђује Хегелов став да, *нити је уметност и даље апсолутна форма духа*, нити дух може бити представљен у тоталитету који је несумњиво имао у доба класичне епохе!

Напоследку, када је реч о даљој судбини естетике, указаћемо на неколико занимљивих концепција на којима је видљив несумњив утицај Хегеловог учења. Немогуће је у потпуности обухватити све естетичке концепције на које је Хегел имао утицај. Овом приликом чак нећемо испитивати ни неке на које је значајно утицао, што је видљиво и у покушајима да се његова естетичка и филозофска концепција обори, али и у покушајима да добије ново рухо. Због тога ћемо само напоменути Шопенхауерову концепцију, у којој се уметничке форме позиционирају различито од Хегелове естетике – јер им је у основи *воља*, а не *дух*. - Шопенхауер, А., *Метафизика*